
Metafizyka czy fizyka świata? O jednym wierszu Mariusza Grzebalskiego.

OPRAC. DR JAKUB PSTRĄG

✕ PRZEBIEG LEKCJI:

1. Lekcja może być omawiana w kontekście biblijnej Księgi Rodzaju (22, 1-14) lub w ramach powtórki do matury przy okazji omawiania poezji najnowszej. Przed rozpoczęciem zajęć warto poprosić uczniów o przeczytanie opowiadania Gustawa Herlinga-Grudzińskiego *Ofiarowanie*.

2. Na początku prosimy klasę o przypomnienie historii Abrahama i Izaaka:

KSIĘGA RODZAJU 22, 1-14. 1

1 A po tych wydarzeniach Bóg wystawił Abrahama na próbę. Rzekł do niego: «Abrahamie!» A gdy on odpowiedział: «Oto jestem» - 2 powiedział: «Weź twego syna jedynego, którego miłujesz, Izaaka, idź do kraju Moria i tam złóż go w ofierze na jednym z pagórków, jakie ci wskażę». 3 Nazajutrz rano Abraham osiodłał swego osła, zabrał z sobą dwóch swych ludzi i syna Izaaka, narąbał drzewa do spalenia ofiary i ruszył w drogę do miejscowości, o której mu Bóg powiedział. 4 Na trzeci dzień Abraham, spojrzawszy, dostrzegł z daleka ową miejscowość. 5 I wtedy rzekł do swych sług: «Zostańcie tu z osłem, ja zaś i chłopiec pójdziemy tam, aby oddać pokłon Bogu, a potem wrócimy do was». 6 Abraham, zabrawszy drwa do spalenia ofiary, włożył je na syna swego Izaaka, wziął do ręki ogień i nóż, po czym obaj się oddalili. 7 Izaak ode-

WARSZTATY SŁOWA

---

zwał się do swego ojca Abrahama: «Ojciec mój!» A gdy ten rzekł: «Oto jestem, mój synu» - zapytał: «Oto ogień i drwa, a gdzie jest jagnię na całopalenie?» 8 Abraham odpowiedział: «Bóg upatrzy sobie jagnię na całopalenie, synu mój». I szli obydwaj dalej. 9 A gdy przyszli na to miejsce, które Bóg wskazał, Abraham zbudował tam ołtarz, ułożył na nim drwa i związawszy syna swego Izaaka położył go na tych drwach na ołtarzu. 10 Potem Abraham sięgnął ręką po nóż, aby zabić swego syna. 11 Ale wtedy Anioł Pański zawołał na niego z nieba i rzekł: «Abrahamie, Abrahamie!» A on rzekł: «Oto jestem». 12 [Anioł] powiedział mu: «Nie podnoś ręki na chłopca i nie czyn mu nic złego! Teraz poznałem, że boisz się Boga, bo nie odmówiłeś Mi nawet twego jedynego syna». 13 Abraham, obejrzawszy się poza siebie, spostrzegł barana uwikłanego rogami w zaroślach. Poszedł więc, wziął barana i złożył w ofierze całopalnej zamiast swego syna. 14 I dał Abraham miejscu temu nazwę „Pan widzi”. Stąd to mówi się dzisiaj: «Na wzgórzu Pan się ukazuje» 15 Po czym Anioł Pański przemówił głośno z nieba do Abrahama po raz drugi: 16 «Przysięgam na siebie, wyrocznia Pana, że ponieważ uczyniłeś to, a nie oszczędziłeś syna twego jedynego, 17 będę ci błogosławił i dam ci potomstwo tak liczne jak gwiazdy na niebie i jak ziarenka piasku na wybrzeżu morza; potomkowie twoi zdobędą warownie swych nieprzyjaciół. 18 Wszystkie ludy ziemi będą sobie

WARSZTATY SŁOWA

życzyć szczęścia [takiego, jakie jest udziałem] twego potomstwa, dlatego że usłuchałeś mego rozkazu». 19 Abraham wrócił do swych sług i wyruszywszy razem z nimi w drogę, poszedł do Beer-Szeby. I mieszkał Abraham nadal w Beer-Szebie.

Jaką rolę spełnić miało ofiarowanie syna, w jaki sposób mówi się w Biblii o tragedii rodziców i syna, jakie symboliczne znaczenie ma ta opowieść. Następnie przejdziemy do analizy opowiadania Grudzińskiego.

Rozpoczynamy od porównania pierwowzoru z historią opowiedzianą z perspektywy człowieka żyjącego w wieku XX. Klasa analizuje następujące zagadnienia:

1. Jakie są podobieństwa i różnice pomiędzy tymi tekstami?
2. Na jakie aspekty zwrócił uwagę współczesny pisarz?
3. Z czego wynikają niedopowiedzenia w oryginale?
4. Czy przedstawione przez Grudzińskiego uczucia poszczególnych osób są wiarygodne?
5. Jaką rolę pełni motto zaczerpnięte z Kierkegaarda? Dlaczego filozof podkreśla wagę życia doczesnego?
6. Jak przedstawiony w opowiadaniu jest Bóg? Co mówią o Nim słowa narratora: *pomny błysk żalu w jego wzroku na widok zniszczonych ogniem miast, zapragnął wystawić go [Abrahama] na próbę?* Znajdź drugi cytat potwierdzający niskie pobudki kierujące Bogiem.
7. Z czego wynika lęk Abrahama przed wyjawieniem słów Boga Sarze?
8. W jakim celu autor wprowadza do opowiadania

postać służącego? W jaki sposób oświetla przedstawioną sytuację ten bohater?

9. Przedstawcie stosunki pomiędzy ojcem a synem ukazane w opowiadaniu jeszcze przed tragicznymi wydarzeniami w kraju Moria. Zastanówcie się, dlaczego nie ma mowy o uczuciach łączących rodzinę w oryginale?
  10. Na co wskazuje przemiana Abrahama, która następuje po utracie noża? Co jest jej przyczyną?
  11. Zinterpretujcie ostatni akapit opowiadania. Czym są dwa *znamiona*, o których w nim mowa? Jakie skutki niosą one dla świata?
3. Wprowadzamy/przypominamy następujące terminy: *parafraza, pastisz, apokryf*.

STYLIZACJA BIBLIJNA – to świadomie nadawany utworowi styl wzorowany na tekstach biblijnych. Do najczęściej stosowanych zabiegów należą:

- nawiązywanie do gotowych wzorców gatunkowych, takich jak psalm, hymn, przypowieść,
- konstruowanie historii nawiązujących do wydarzeń opisanych w Biblii (np. Apokalipsa, Księga Hioba),
- używanie charakterystycznych dla Biblii form językowych, np. archaizmów (*uźrzał, azali*), i zwrotów (*zaprawdę, zaprawdę powiadam wam*)

Stylizacja stosowana jest w celu uwznioślenia tekstu, nadania mu cech i charakteru proroczej wizji.

APOKRYF – to starożytny lub średniowieczny utwór niewiadomego pochodzenia, który często fałszywie przypisywano znanym postaciom religijnym. Związany był on

WARSZTATY SŁOWA

tematycznie i gatunkowo z Biblią, nie był jednak włączony do kanonu Pisma Świętego; apokryf uzupełniał historii znane z Biblii o szczegóły i epizody, które urozmaicały tekst kanoniczny. Do znanych apokryfów z początku naszej ery należą np. *Życie Adama i Ewy* oraz *Ewangelia Judasza Iskarioty*.

Mianem tym określa się również szerzej wszystkie utwory o niewiadomym pochodzeniu, falsyfikaty lub produkty mistyfikacji, przypisywane legendarnym lub nieżyjącym już autorom. Przykładem tego typu apokryfu są m.in. *Pieśni Osjana* J. Macphersona z XVIII w.

PARAFRAZA – to przeróbka utworu literackiego, która rozwija lub w sposób parodystyczny upraszcza jego treści. Parafraza używa innych środków od pierwowzoru, pozostawać musi jednak w ścisłym z nim związku.

PASTISZ – to odmiana stylizacji. Pastiszem nazywamy utwór, który powstał w wyniku świadomego naśladowania konkretnego dzieła czy autora. Cechy dla nich znamienne są wyostrzone, dzięki czemu tekst nabiera cech ostentacyjnie wyrazistych.

NA PODSTAWIE SŁOWNIKA TERMINÓW LITERACKICH
POD RED. J. SŁAWIŃSKIEGO.

Dzielimy klasę na trzy grupy i prosimy każdą z nich o udowodnienie, że Ofiarowanie jest odpowiednio parafrazą, pastiszem lub apokryfem. Po 5 minutach grupy przedstawiają wyniki prac, np.:

- tekst ten jest parafrazą, ponieważ osią wydarzeń są postaci, miejsca i zdarzenia pojawiające się w oryginale;
- tekst ten jest pastiszem, ponieważ naśladowany jest

w nim styl biblijny (np. zdania wielokrotnie złożone, sformułowania typu I rzekł do niego...) oraz odwzorowuje świat przedstawiony w Księdze Rodzaju;

- tekst ten jest apokryfem, ponieważ wprowadza nowe postaci, szczegółowo opisuje uczuciatowarzyszące bohaterom, etc.

4. Kolejna część lekcji poświęcona jest analizie wiersza Mariusza Grzebalskiego:

MARIUSZ GRZEBALSKI

NIE ZASTANAWIAŁEM SIĘ NAD TYM

ale teraz, kiedy cię myję przed snem,
myślę jak to będzie, synku.
Umyjesz mnie, kiedy nie będę
w stanie zrobić tego sam,
uśmiechając się, jak ja teraz,
z czułością i zrozumieniem,
czy zaostrzysz wyrwane mi żebro,
żeby zemsta, chociaż spóźniona,
jednak się dokonała?

W INNYCH OKOLICZNOŚCIACH
KRAKÓW 2013

Wiersz jest trudny w interpretacji, ponieważ opisana w nim scena jest bardzo oszczędna w środki wyrazu. Ta prostota powoduje, że otwiera się przed czytelnikiem szerokie pole do interpretacji. Poniższe pytania prowadzą tylko jedną z możliwych ścieżek.

Lekcję rozpoczynamy od recytacji tekstu. Po odczytaniu wiersza stawiamy hipotezę interpretacyjną:

WARSZTATY SŁOWA

- Nie zastanawiałem się nad tym może być zapisem myśli (współczesnego) Abrahama.

Prosimy klasę o próbę udowodnienia postawionej hipotezy. W tym celu prosimy uczniów o odpowiedź na następujące pytania:

1. Czego dotyczą myśli ojca podczas kąpieli syna?
  2. Z czego wynika strach przed ojcobójstwem?
  3. Do jakich motywów odwołuje się obraz wyrwanego zębra? Dlaczego poeta sięga do takich środków obrazowania?
5. Po dyskusji i próbie odpowiedzi na powyższe pytania zastanawiamy się wraz z klasą czy wiersz ten może być rzeczywiście zapisem lęków Abrahama. Który z poznanych na lekcji ojców narodu żydowskiego – biblijny czy z opowiadania Herlinga-Grudzińskiego miałby prawo myśleć w podobny sposób? Czy Izaak – słynący z pokojowego nastawienia, nawet do wrogów (por. Rdz 26, 28-31), byłby w stanie nosić w sobie tak długo chęć zemsty?

6. Ostatnie ogniwo lekcji poświęcamy rozważaniom na temat charakteru poezji współczesnej.

Lektura Biblii odbywa się na co najmniej dwóch po-

ziomach: pierwszy to literacki lub historyczny, drugi to opowieść o przymierzu człowieka i Boga. Podobnie można odczytywać omawiany wiersz: jako sposób poety na dokonanie rozrachunku z ojcem¹ lub symboliczne przedstawienie niełatwych relacji Boga-ojca z człowiekiem-synem.

7. Na zakończenie cytujemy inny wiersz Mariusza Grzebalskiego z tomu *W innych okolicznościach*, pozostawiając go już bez komentarza.

WIERSZ DLA OJCA

Śniło mi się,
że nareszcie
się z tobą dogadałem.
I chwilę po przebudzeniu
czułem się szczęśliwy.

W INNYCH OKOLICZNOŚCIACH
KRAKÓW 2013

OPRAC. DR JAKUB PSTRĄG

¹WPROWADZIĆ MOŻNA TUTAJ RÓWNIEŻ TEORIĘ SUBLIMACJI, ZNANĄ Z PSYCHOANALIZY, KTÓRA ZAKŁADA, ŻE CAŁA DZIAŁALNOŚĆ ARTYSTYCZNA CZŁOWIEKA JEST WYNIKIEM PRZENIESIENIA RÓŻNEGO RODZAJU PRAGNIEŃ I POPĘDÓW, KTÓRE TEUMIONE SĄ PRZEZ SUPEREGO, CZYLI NARZUCANE NAM ZASADY, NAKAZY I NORMY (RELIGIJNE, SPOŁECZNE, ETYCZNE...).

ORGANIZATOR

FUNDACJA WIŚŁAWY SZYMBORSKIEJ

PARTNER STRATEGICZNY

FUNDACJA

PARTNERZY

